

**Η επίδραση του Αββά Ισαάκ του Σύρου στην ασκητική πράξη και τη
διδασκαλία του Οσίου Παΐσιου του Αγιορείτου**

**The influence of Abba Isaac the Syrian on the ascetic practice and the
teaching of Saint Paisios the Athonite**

Ιωάννης Τάτσης, M.Th., Θεολόγος εκπαιδευτικός,
Γυμνάσιο Περάματος Ιωαννίνων, ioanistatsis@gmail.com

Ioannis Tatsis, M.Th., Teacher of Theology,
Gymnasium of Perama Ioannina, ioanistatsis@gmail.com

Περίληψη

Η έκδοση των Λόγων του Οσίου Παΐσιου του Αγιορείτου αλλά και πολλές λεπτομέρειες της ασκητικής του ζωής, που έγιναν γνωστές μέσω των βιογράφων του, φανερώνουν την πνευματική σχέση του με τον Αββά Ισαάκ τον Σύρο. Οι Ασκητικοί Λόγοι του Σύρου ασκητού επηρέασαν τον τρόπο ζωής του Οσίου Παΐσιου αλλά και την διδασκαλία του, η οποία, σε πολλές περιπτώσεις, περιέχει απλές αναφορές σε εκείνον και, σε κάποιες άλλες, ερμηνεύει, σε βάθος, όσα ο Αββάς Ισαάκ διδάσκει. Η παρούσα μελέτη αποτελεί μια πρώτη προσπάθεια ανάδειξης της πνευματικής σχέσης των δύο ασκητών αγίων.

Λέξεις - κλειδιά: Αββάς Ισαάκ, Όσιος Παΐσιος, ασκητική διδασκαλία

Abstract

The publication of the Words of Saint Paisios of Mount Athos but also many details of his ascetic life, which became known through his biographies, reveal his spiritual relationship with Abba Isaac the Syrian. The Ascetic Words of the Syrian ascetic influenced the way of life of Saint Paisios but also his teaching, which in many cases contains simple references to him and in some others interprets in depth what Abba Isaac teaches. The present study is a first attempt to highlight the spiritual relationship of the two ascetic saints.

Key words: Abba Isaac, Saint Paisios, ascetic teaching

Εισαγωγή

Η μελέτη αυτή επιχειρεί την ανάδειξη της σχέσης, που συνδέει τους Ασκητές Αγίους Αββά Ισαάκ τον Σύρο και Παΐσιο τον Αγιορείτη. Η έρευνα επικεντρώθηκε, κυρίως, στον εντοπισμό, την ανάδειξη και τον σχολιασμό των ρητών αναφορών στο πρόσωπο και τη διδασκαλία του Αββά Ισαάκ, που υπάρχουν τόσο στους Λόγους του Οσίου Παΐσιου όσο και στα κείμενα των βιογράφων του, κυρίως όμως, στον βίο του Αθωνίτη Αγίου, που συνέγραψε ο Ιερομόναχος Ισαάκ, ο Λιβανέζος. Οι αναφορές αυτές καταδεικνύουν μια ουσιαστική πνευματική σύνδεση της ασκητικής ζωής των δύο Αγίων, που θεμελιώνεται στην κοινή πνευματική τους εμπειρία. Προηγείται μία σύντομη αναφορά στον βίο του Αββά Ισαάκ του Σύρου αλλά και στην επίδρασή της Θεολογίας του σε πολλούς Αγίους, μεταγενέστερους της εποχής του.

1. Σκοπός της μελέτης

Σκοπός της εργασίας αυτής είναι η επιστημονική καταγραφή και μελέτη της πνευματικής συγγένειας, που υπάρχει ανάμεσα στον Αββά Ισαάκ τον Σύρο και στον σύγχρονο Όσιο Παΐσιο τον Αγιορείτη.

Η επίδραση της διδασκαλίας του Αββά Ισαάκ στην Ορθόδοξη Ασκητική Γραμματεία είναι εμφανής στα έργα πολλών Ασκητών, από την εποχή των φιλοκαλικών Πατέρων, μέχρι τους σύγχρονους Οσίου Ασκητές.

Ειδικότερα, η μελέτη της πνευματικής επιρροής του Σύρου Ασκητή, στον Όσιο Παΐσιο τον Αγιορείτη, στοχεύει, αφενός, στην κατάρριψη κάθε αμφισβήτησης της ορθοδοξότητας του Αββά Ισαάκ, αφετέρου, στην απόδειξη ότι η υψηλού πνευματικού επιπέδου ασκητική πράξη και θεωρία του Αββά Ισαάκ βιώθηκε, αδιάλειπτα, από την εποχή του, μέχρι και πρόσφατα από τους Ασκητές Πατέρες της Ορθόδοξης Εκκλησίας, μεταξύ των οποίων και ο Όσιος Παΐσιος ο Αγιορείτης.

2. Μεθοδολογία της έρευνας

Η έρευνα της πνευματικής σύνδεσης της Ασκητικής Θεολογίας του Αββά Ισαάκ του Σύρου, με εκείνη του Οσίου Παΐσιου του Αγιορείτου βασίστηκε στην εις βάθος μελέτη των ασκητικών έργων, των Λόγων αλλά και Επιστολών και των δύο Αγίων, αλλά, επιπλέον, και σε στοιχεία που παραθέτουν για εκείνους οι βιογράφοι τους.

Ειδικότερα, επισημαίνονται οι ρητές αναφορές του Οσίου Παΐσιου στο πρόσωπο, την Ασκητική Θεολογία ή και σε επιμέρους διδασκαλίες του Αββά Ισαάκ του Σύρου, αλλά επιπλέον και η χαρισματική σχέση μεταξύ των δύο Ασκητών, που αποτυπώνεται, κυρίως, σε θαυμαστό περιστατικό, που διασώζει ο Βιογράφος του Οσίου Παΐσιου, Ιερομόναχος Ισαάκ, ο Λιβανέζος, που ασκήτεψε στην Καψάλα του Αγίου Όρους.

Επιπλέον, επιχειρείται μία συγκριτική προσέγγιση Διδαχών των δύο Ασκητών, που παρουσιάζουν ομοιότητες τόσο ως προς το περιεχόμενο όσο και ως προς την αντιμετώπιση και τις λύσεις, που δίνουν σε πνευματικά ζητήματα.

Αυτές οι ομοιότητες δεν αποτελούν απλώς μια τυπική επανάληψη των Διδαχών του Αββά Ισαάκ, από τον Όσιο Παΐσιο, ο οποίος γνωρίζουμε ότι μελετούσε τα έργα του Σύρου Ασκητού, αλλά καρπό της κοινής ασκητικής εμπειρίας τους που θεμελιώθηκε στην ίδια πρακτική ζωή και γέννησε κοινή ασκητική εμπειρία και Θεολογία.

Τέλος, μελετάται η ερμηνεία των λόγων του Σύρου Αββά, από τον Όσιο Παΐσιο και η προσέγγισή τους, με απλή γλώσσα και με βάση τα δεδομένα της Ασκητικής ζωής των Ορθόδοξων Μοναχών του 20ου αι.

3. Σύντομος βίος του Αββά Ισαάκ του Σύρου και περί της ορθόδοξης διδασκαλίας του

Ο συριακής καταγωγής Αββάς Ισαάκ γεννήθηκε στην πόλη Νινευί, κοντά στη Μοσούλη της Μεσοποταμίας, ενώ, κατ' άλλους, γενέτειρά του ήταν το Bet Katraye, το σημερινό Κατάρ, στον Περσικό Κόλπο (Καλλιντέρης, 1997, σ.16). Δεν είναι γνωστή η ακριβής χρονολογία της γέννησής του.

Η έρευνα τοποθετεί τη ζωή και τη δράση του στον 7ο αιώνα, κυρίως, με βάση τις πληροφορίες, γύρω από τη χειροτονία του σε Επίσκοπο.

Επίσης, δεν είναι γνωστό ποιοι ήταν οι γονείς του και πώς έζησε τα πρώτα χρόνια της ζωής του. Πάντως, σε νεαρή ηλικία, μαζί με τον αδελφό του, εισήλθε σε Κοινόβιο της περιοχής, για να μονάσει.

Μετά τα πρώτα μοναχικά γυμνάσματα έφυγε από την Μονή και μετέβη σε τόπο ερημικό, ασκούμενος στη ζωή της καθαρής ησυχίας.

Χειροτονήθηκε Επίσκοπος της μεγάλης πόλεως της Νινευί, από τον καθολικό της Νεστοριανικής Εκκλησίας Γεώργιο, γεγονός, που έδωσε αφορμές σε ερευνητές της ζωής και της διδασκαλίας του να αμφισβητήσουν την ορθόδοξη θεολογία του Οσίου Ισαάκ.

Ωστόσο, αυτοί οι ισχυρισμοί αποδεικνύονται αβάσιμοι τόσο μέσω της μελέτης των έργων του Αββά Ισαάκ όσο και μέσω της χαρισματικής οδού και αποκαλυπτικής εμφάνισής του στον Όσιο Παΐσιο, για την οποία γίνεται αναφορά παρακάτω.

Ο Ησυχαστής Όσιος Ισαάκ δεν παρέμεινε στον Επισκοπικό Θρόνο για πολύ. Οι πολλές ασχολίες και οι περισπασμοί, από την εκτέλεση των καθηκόντων του, παράλληλα με την ισχυρή αγάπη του για την ησυχαστική ζωή, οδήγησαν τον Αββά Ισαάκ να πάρει την απόφαση να εγκαταλείψει την Επισκοπή, πέντε μόλις μήνες από τη χειροτονία του και να επιστρέψει στην έρημο, κοντά στην οροσειρά Chuzistan και, αργότερα, στη Μονή Rabban Sabor.

Εξαιτίας της αυστηρής άσκησης και της πολλής μελέτης, έχασε το φως του. Εκοιμήθη σε μεγάλη ηλικία, στη Μονή Rabban Sabor, όπου και ετάφη.

Ο Όσιος Παΐσιος ο Αγιορείτης ονομάζει τον Αββά Ισαάκ «Μεγάλο Ησυχαστή και πολύ αδικημένο», λόγω της αμφισβήτησης της ορθοδοξότητάς του.

Ο Βιογράφος του Οσίου Παΐσιου, Ιερομόναχος Ισαάκ, ο Λιβανέζος, διασώζει μαρτυρία, σύμφωνα με την οποία ο Όσιος Ισαάκ εμφανίστηκε σε όραμα στον όσιο Παΐσιο και τον διαβεβαίωσε ότι είναι ορθοδοξότατος, παρά το γεγονός ότι στην περιοχή του, πράγματι, υπήρξε η Αίρεση του Νεστορίου (Ισαάκ, 2019, σ.259).

Ο Πρωτοπρεσβύτερος και Καθηγητής Θεόδωρος Ζήσης, στηριζόμενος στο περιεχόμενο των Λόγων και Επιστολών του Αββά Ισαάκ, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ο Αββάς Ισαάκ, *«με την χάριν του Θεού, διεφυλάχθη καθαρός από την Νεστοριανήν αίρεσιν, όπως τούτο συνάγεται εκ της αναγνώσεως των έργων του. Εις αυτά, αποκαλεί την Παναγίαν, Θεοτόκον. Αναφερόμενος δε εις την ενανθρώπησιν, ομιλεί ορθοδόξως και δεν νεστοριανίζει»* (Ζήσης, 1990, σ.70).

4. Η επίδραση του Αββά Ισαάκ του Σύρου στην Ορθόδοξη Ασκητική Γραμματεία

Η επίδραση του Αββά Ισαάκ του Σύρου στη διδασκαλία των Ορθόδοξων Ασκητών Πατέρων είναι διαχρονική. Πλήθος παραπομπών και αναφορών, στο πρόσωπο και τη διδασκαλία του, συναντούμε στους Φιλοκαλικούς Πατέρες και τον Ευεργετινό. Ο Όσιος Πέτρος ο Δαμασκηνός, στα έργα του που περιλήφθηκαν στη Φιλοκαλία, παραπέμπει εικοσιεννέα φορές στον Αββά Ισαάκ (Φωτόπουλος, 2010, σ.43). Αναφορές συναντούμε και στα έργα του Οσίου Νικηφόρου, του διδασκάλου του Αγίου Γρηγορίου του Παλαμά, στον Άγιο Γρηγόριο τον Σιναΐτη, τον Άγιο Γρηγόριο τον Παλαμά, τους Κάλλιστο και Ιγνάτιο τους Ξανθόπουλους και τον Άγιο Κάλλιστο Καταφυγίωτη. Στους νεότερους χρόνους, ο Άγιος Νικόδημος ο Αγιορείτης, τον ονομάζει «ο εμός θεοφόρος φιλόσοφος Άγιος Ισαάκ», ακολουθώντας την ορολογία του Αγίου Γρηγορίου του Παλαμά (Τάτσης Ι., 2021, σ.20).

Μεγάλη υπήρξε η επίδραση του Αββά Ισαάκ και στους Ασκητές της Ρωσικής και Σλαβικής Ορθοδοξίας. Ρητές αναφορές στο πρόσωπο και τη διδασκαλία του συναντώνται, μεταξύ άλλων, στα έργα του Σγίου Σεραφείμ του Σάρωφ, του Αγίου Νείλου Σόρκσυ, του Αγίου Νικολάου Βελιμίροβιτς, του Οσίου Ιουστίνου Πόποβιτς (Φωτόπουλος, 2010, σσ.44-45).

Τέλος, μεγάλη είναι η επιρροή της Ασκητικής διδασκαλίας του Αγίου Ισαάκ, στους σύγχρονους Αγίους Γέροντες που έδρασαν στο ελλαδικό χώρο. Πέραν της επίδρασης στον Όσιο Παΐσιο τον Αγιορείτη, που αποτελεί το υπό εξέταση θέμα της παρούσας μελέτης, αναφορές συναντούμε στο όσιο Γέροντα Ιερώνυμο της Αίγινας, τον Όσιο Πορφύριο τον Καυσοκαλυβίτη αλλά και τους Ρώσους, στην καταγωγή, Αγιορείτες Ασκητές, Όσιο Σωφρόνιο του Έσσεξ και παπα-Τύχωνα, τον Γέροντα του Οσίου Παΐσιου, για τον οποίο γίνεται ιδιαίτερη αναφορά παρακάτω (Τάτσης Ι., 2021, σ.21).

Η ενδεικτική αναφορά των παραπάνω Αγίων Ασκητών Θεολόγων, που επηρεάστηκαν από τον Αββά Ισαάκ τον Σύρο, αποδεικνύει την διαχρονική επίδραση του μεγάλου Σύρου Οσίου στη διαμόρφωση της Ορθόδοξης Ασκητικής, διά μέσου των αιώνων, μιας επίδρασης που αδιάκοπα συνεχίζεται από την εποχή της δράσης του και φτάνει μέχρι την ασκητική ζωή των Ορθόδοξων Μοναχών της εποχής μας.

5. Αναφορές στον Αββά Ισαάκ, στα Συγγράμματα του Οσίου Παΐσιου του Αγιορείτου

Τέσσερα είναι τα βιβλία, που συνέγραψε ο Όσιος Παΐσιος ο Αγιορείτης. Στα τρία από αυτά διασώζει βιογραφικά στοιχεία, αλλά, κυρίως, την ασκητική ζωή σημαντικών μορφών του Ορθόδοξου Μοναχισμού (Παΐσιος, 1975, 1986 και 1993). Το τέταρτο, το βιβλίο «Επιστολές» (Παΐσιος, 1994) είναι μία συλλογή Επιστολών, που απευθύνονται, πρωτίστως, σε πρόσωπα που επιθυμούν να ζήσουν την Ασκητική ζωή των Μοναχών.

Στα βιβλία που συνέγραψε ο ίδιος ο Άγιος Παΐσιος συναντούμε λίγες μόνο αναφορές στον Αββά Ισαάκ τον Σύρο. Σε αυτές, διαφαίνεται η πολύ μεγάλη αξία που προσέδιδε ο Όσιος Παΐσιος στη διδασκαλία του Αββά Ισαάκ.

Γράφει στο βιβλίο του «Επιστολές»: «Πολύ θα σε βοηθήσει ο Αββάς Ισαάκ, διότι και το βαθύτερο νόημα της ζωής δίνει να καταλάβει κανείς, και κάθε είδους μικρό ή μεγάλο κόμπλεξ και εάν έχει ο άνθρωπος που πιστεύει στον Θεό, τον βοηθάει για να το διώξει. Η ολίγη μελέτη στον Αββά Ισαάκ αλλοιώνει την ψυχή, με τις πολλές της βιταμίνες» (Παΐσιος, 1994, σ.67).

Ακόμη, στο βιβλίο «Αγιορείται Πατέρες και αγιορείτικα», ο Όσιος, αναφερόμενος στον παπα – Τύχωνα, γράφει: «Μια μέρα με ρώτησε: - Εσύ παιδί μου,

τί βιβλία διαβάζεις; Του απάντησα: - Αββά Ισαάκ. - Πα, πα, πα, παιδί μου, αυτός ο Άγιος είναι μεγάλος! Ούτε έναν ψύλλο δεν σκότωνε ο Αββάς Ισαάκ. Ήθελε, με αυτό που είπε, να τονίση την μεγάλη πνευματική ευαισθησία του Αγίου». (Παΐσιος, 1993, σ. 32).

Σε Επιστολή του, που εστάλη το 1972, απαντώντας στο ερώτημα πώς πρέπει να αντιμετωπίζουμε τους βλάσφημους ανθρώπους, ο Όσιος Παΐσιος, αφού παραθέτει τη δική του προτροπή να μην γινόμαστε εμείς αιτία για να βλασφημούν οι άλλοι, προσθέτει αυτολεξεί απόσπασμα από τον ΚΓ΄ Λόγο του Αββά Ισαάκ:

«Έλεγξον διά της δυνάμεως των αρετών σου τους φιλονεικούντας μετά σου... και αποστόμωσον αυτούς διά της πραότητος και της γαλήνης των χειλέων σου... Έλεγξον τους μεν ακολάστους δια της εναρέτου συμπεριφοράς σου, τους δε αναισχύντους, κατά τας αισθήσεις, διά της συστολής των ομμάτων σου». Και προσθέτει ο Όσιος: «Αυτό μας λέγει ο Αββάς Ισαάκ, αυτό είναι και το νόημα του Ευαγγελίου». (Τάτσης Δ., 1995, σ.152)

Ο Βιογράφος του Οσίου Παΐσιου μας πληροφορεί ότι, προκειμένου να παρακινήσει τους επισκέπτες τους να μελετήσουν τον Αββά Ισαάκ, μοίραζε σε αυτούς, για ευλογία, ένα απάνθισμα από τους Λόγους του. Μάλιστα, έλεγε ότι το βιβλίο αυτό αξίζει όσο ολόκληρη Πατερική Βιβλιοθήκη. (Ισαάκ, 2019, σ.260)

6. Ο Όσιος Παΐσιος, ως ερμηνευτής λόγων του Αββά Ισαάκ

Στους Λόγους του Οσίου Παΐσιου του Αγιορείτου, που εξέδωσε η αδελφότητα των Μοναζουσών του Ησυχαστηρίου, του Αγίου Ιωάννου του Θεολόγου, στη Σουρωτή Θεσσαλονίκης, διασώζονται ερμηνείες λόγων του Αββά Ισαάκ, από τον Όσιο Παΐσιο. Οι Μοναχές, σε συνάξεις τους με τον Όσιο Παΐσιο, έθεταν σε εκείνον διάφορα ερωτήματα, κυρίως, γύρω από την μοναχική αλλά και, γενικότερα, την πνευματική ζωή.

Τις απαντήσεις του Οσίου κατέγραψαν στους έξι τόμους των Λόγων του. Ανάμεσα στα άλλα ερωτήματα, υπάρχουν και κάποια, στα οποία ζητείται από τον Όσιο Παΐσιο να ερμηνεύσει αποσπάσματα από τους Ασκητικούς Λόγους του Αββά Ισαάκ, τα οποία οι Μοναχές μεταφέρουν αυτολεξεί στον Όσιο. Σε κάποιες άλλες περιπτώσεις, ο ίδιος ο Όσιος Παΐσιος παραπέμπει σε Λόγους του Αββά Ισαάκ, διατυπώνοντας την άποψή του για κάποιο πνευματικό θέμα.

Η ερμηνευτική προσέγγιση των Λόγων του Σύρου Αγίου, από τον Αγιορείτη Όσιο δεν αποτελεί μία απλή μεταφορά των Διδαχών του Σύρου Ασκητή σε απλούστερη γλώσσα ούτε μία επιστημονικού χαρακτήρα ερμηνεία των λόγων του.

Πρόκειται για ουσιαστική εμβάθυνση και εμπειρική ανάλυση των δυσνόητων σημείων της Ασκητικής Διδασκαλίας, που πηγάζει από την εμπειρική χαρισματική Θεολογία του Αγιορείτη Οσίου, η οποία μεταφέρεται, με τρόπο απλό και κατανοητό, στον σύγχρονο άνθρωπο.

Η μελέτη των συγκεκριμένων αναφορών του Οσίου Παΐσιου φανερώνει την πνευματική συγγένεια των δύο Ασκητών, που είναι μέρος της κοινής Ασκητικής εμπειρίας και Θεολογίας της Ορθόδοξης Εκκλησίας.

Στους τόμους των Λόγων του Οσίου Παΐσιου φιλοξενούνται ερμηνευτικές προσεγγίσεις του Οσίου, σε χωρία από δεκαπέντε -από τους συνολικά ογδόντα έξι- Ασκητικούς Λόγους του Αββά Ισαάκ και σε μία, από τις τέσσερις Επιστολές του.

Παρουσιάζουμε παρακάτω και αναλύουμε τις αναφορές αυτές, ακολουθώντας την αριθμητική σειρά των Λόγων του Σύρου Ασκητού, στους οποίους αναφέρονται, καθώς η θεματολογία καθενός Λόγου του Σύρου Αββά αποτελεί αναβαθμό μίας

Ασκητικής Κλίμακας, που ξεκινά από την αποταγή του κόσμου (Λόγ. Α'), για να καταλήξει στην τελειότητα. Προηγούνται οι λόγοι του Αγιορείτη Οσίου, με τις γενικές προτροπές του, για μελέτη και εφαρμογή της διδασκαλίας του Σύρου ασκητή.

Σε ερώτημα Μοναχής, σχετικό με την μελέτη που βοηθά στην απαλλαγή από την κοσμική λογική, ο Όσιος Παΐσιος προτείνει να μελετούν οι Μοναχοί, πρώτα το Γεροντικό, τη Φιλόθεο Ιστορία και τον Ευεργετικό και, μετά από αυτά, τον Αββά Ισαάκ.

Αιτιολογώντας την σειρά, με την οποία αναφέρει τα προς μελέτη Ασκητικά Συγγράμματα, λέει ότι, με αυτόν τον τρόπο, δεν θα «δεχτείς τον Αββά Ισαάκ, ως Φιλόσοφο, αλλά ως Θεοφώτιστο». (Παΐσιος, 1998, σ.230).

Σε άλλη Μοναχή, δίνει τη συμβουλή να μελετά τους Ασκητικούς Λόγους του Αββά Ισαάκ, αλλά «λίγο – λίγο, για να αφομοιώνει την τροφή» (Παΐσιος, 1999, σ.57).

Για να τονίσει, μάλιστα, την αξία των Λόγων του Αββά Ισαάκ, σε κάποια περίπτωση, ο Όσιος Παΐσιος αναφέρει ότι, εάν πήγαινε κανείς σε ψυχιατρείο και διάβαζε στους ασθενείς τον Αββά Ισαάκ, θα γίνονταν καλά όσοι πιστεύουν στον Θεό, γιατί θα γνώριζαν το βαθύτερο νόημα της ζωής (Παΐσιος, 1998, σ.158).

Αναφερόμενος στα πρώτα στάδια της ζωής του Μοναχού και, απαντώντας σε ερώτημα Μοναχής, πώς να προφυλαχθεί από τον περισπασμό του κόσμου, ο Όσιος Παΐσιος προτείνει, ως λύση, τη μελέτη και εφαρμογή των πρώτων στίχων του Α' Λόγου του Αββά Ισαάκ, όπου γίνεται αναφορά στον φόβο του Θεού, που γεννιέται στην ψυχή από την πίστη, όταν ο νους αποχωρισθεί από τον περισπασμό του κόσμου (Παΐσιος, 2012, σ.183).

Σε συζήτηση, για την αρετή της ταπεινώσης, μία Μοναχή ρώτησε τον Όσιο Παΐσιο: «Γέροντα, ο Αββάς Ισαάκ γράφει: «Σμίκρυνον εαυτόν εν πάσι, προς πάντας ανθρώπους» (Λόγ. Ε'). Πώς γίνεται αυτό;».

Κι εκείνος αποκρίθηκε, ερμηνεύοντας τον Λόγο του Αγίου: «Με την ταπεινή συμπεριφορά. Σε μια οικογένεια, σε ένα Μοναστήρι κ.λπ., όταν υπάρχει αγωνιστικό πνεύμα για την πνευματική καλλιέργεια και ταπεινώνεται ο ένας στον άλλο, αυτό βοηθάει όλους, όπως στην πρώτη Εκκλησία, που γινόταν δημόσια εξομολόγηση και όλοι βοηθιούνταν.

Όποιος ταπεινώνεται, χαριτώνεται από τον Θεό και μετά βοηθάει και τους άλλους. Το παν είναι η καρδιακή ταπεινώση. Τι λέει ο Αββάς Ισαάκ; "Ο αληθινά ταπεινός δεν ψάχνει με τον νου του να βρει τρόπους να ταπεινωθεί, αλλά είναι ταπεινός κατά την καρδιά"» (Λόγ. Κ'· Παΐσιος, 2006, σ.176).

Σε άλλο, παρόμοιο ερώτημα, για την ταπεινώση και τους τρόπους απόκτησής της, ο Όσιος κλήθηκε να δώσει μία ερμηνεία του Λόγου του Αββά Ισαάκ ότι «η ταπεινώση έρχεται, όταν αποκτήσει ο άνθρωπος αρετές» (Λόγ. Κ'). Και επεσήμανε ερμηνευτικά: «Αν δεν έχει ο άνθρωπος ταπεινώση, καμία αρετή δεν μπορεί να τον πλησιάσει» (Παΐσιος, 2006, σ.166).

Μία άλλη Μοναχή ζήτησε από τον Όσιο Παΐσιο να ερμηνεύσει τον Λόγο του Αββά Ισαάκ, «Κτήσαι ελευθερίαν εν τη αναστροφή σου, ίνα της ζάλης ελευθερωθής;» (Λόγ. ΚΓ').

Εκείνος έδωσε την εξής ερμηνεία: «Να αποκτήσεις απλότητα στη συναναστροφή σου, για να μη ζαλίζεσαι από τους λογισμούς και μπερδεύεσαι. Όταν κανείς εκφράζει απλά αυτό που νιώθει, και ο ίδιος ελευθερώνεται και τους άλλους βοηθάει» (Παΐσιος, 2006, σ.270).

Για την ορθή ασκητική εργασία, κατά τη διάρκεια της ημέρας και της νύχτας και το πώς η μία επηρεάζει την άλλη, ρωτήθηκε ο Όσιος Παΐσιος, για τον Λόγο του

Αββά Ισαάκ, που λέει: «Η εργασία της ημέρας πρέπει να είναι σύμφωνη με την εργασία της νύχτας» (Λόγ. ΚΘ΄).

Δίνοντας συγκεκριμένες πρακτικές οδηγίες ο Αγιορείτης Όσιος είπε: «Εννοεί ότι, όπως την νύχτα προσεύχεται κανείς και ο νους του είναι στον Θεό, έτσι και την ημέρα να προσπαθεί να μην ξεχνιέται και φεύγει ο νους του από τον Θεό. Αν δεν προσέξεις μέσα στην ημέρα, μαζεύεις σαβούρα και άντε μετά να την πετάξεις. Μια απροσεξία να κάνεις, πόσο δυσκολεύεσαι την ώρα της προσευχής, όταν πας να συγκεντρωθείς» (Παΐσιος, 2012, σ.179).

Σε ερώτηση άλλης Μοναχής, τι εννοεί ο Αββάς Ισαάκ, όταν γράφει «Πάσα μετάνοια γινομένη, άνευ της προαιρέσεως, ούτε χαράν περιέχει, ούτε λογίζεται άξια ανταμοιβής» (Λόγ. Λ΄), ο Όσιος Παΐσιος απαντά: «Αναγκάζεται κανείς να μετανοήσει, μια που ξέπεσε στα μάτια των άλλων, αλλά δεν έχει ταπείνωση. Έτσι, το καταλαβαίνω». Και συνεχίζει ότι αυτού του είδους η αναγκαστική μετάνοια γίνεται για να αποφύγει κανείς τις συνέπειες των πράξεών του, χωρίς να συνοδεύεται από εσωτερική αλλαγή (Παΐσιος, 2001, σσ.169-170).

Σε Μοναχή που ζήτησε την ερμηνεία του Λόγου του Αββά Ισαάκ ότι «ο Χριστός δεν ζητά την τήρηση των εντολών, αλλά την διόρθωση της ψυχής» (Λόγ. ΛΖ΄), ο Αγιορείτης Άγιος απάντησε, θέτοντας, αρχικά, κάποια απλά ερωτήματα: «Για ποιον λόγο έδωσε ο Θεός τις εντολές; Για τη διόρθωσή μας δεν τις έδωσε; Τηρώντας τις εντολές του Θεού εργαζόμαστε την αρετή και αποκτούμε την υγεία της ψυχής» (Παΐσιος, 2006, σσ.152-153).

Συχνές είναι οι αναφορές του Οσίου Παΐσιου στην καλλιέργεια της προσευχής. Σε κάποιες από αυτές, γίνεται επίκληση των Λόγων του Αββά Ισαάκ για να καταστεί η διδασκαλία του σαφής. Σε μία τέτοια περίπτωση, ο Αγιορείτης Ασκητής αναφέρει: «Προσευχόμαστε, γιατί έτσι επικοινωνούμε με τον Θεό που μας δημιούργησε. Αν δεν το κάνουμε, θα πέσουμε στα χέρια του διαβόλου, και, τότε, αλλοίμονο μας! Είδες τι λέει ο Αββάς Ισαάκ; “Δεν θα ζητήσει λόγο ο Θεός, γιατί δεν κάναμε προσευχή, αλλά, γιατί δεν είχαμε επικοινωνία μαζί Του και, με αυτόν τον τρόπο, δώσαμε δικαιώματα στον διάβολο και μας ταλαιπώρησε”» (Λόγ. ΜΒ΄· Παΐσιος, 2012, σσ.27-28).

Κάποια Μοναχή ρώτησε τον Όσιο Παΐσιο «Γέροντα, ο Αββάς Ισαάκ λέει: Ό,τι είναι το αλάτι για το φαγητό, είναι και η ταπείνωση στην αρετή (Λόγ. ΜΘ΄)». Και ο Αγιορείτης Άγιος απάντησε, με τρόπο χαριτωμένο: «Δηλαδή, χωρίς την ταπείνωση, δεν... τρώγονται οι αρετές. Θέλει να πει ο Άγιος, πόσο απαραίτητη είναι η ταπείνωση στην εργασία των αρετών» (Παΐσιος, 2006, σ.165).

Αναφερόμενος στην υπομονή, στις θλίψεις και τις ταλαιπωρίες, ο Όσιος Παΐσιος παραπέμπει, με μία απλή φράση, στον Αββά Ισαάκ, την οποία και αναλύει ερμηνευτικά. Όποιος υπομένει τις θλίψεις «τρώει την κόλαση» δίδασκε ο Όσιος Παΐσιος, μεταφέροντας, με απλά λόγια, τη διδασκαλία του Αββά Ισαάκ ότι «ο παιδευόμενος ενταύθα, εκ της ίδιας γέννησης εσθίει» (Λόγ. ΝΕ΄). Και προσθέτει ο Όσιος Παΐσιος: «Η ταλαιπωρία σε αυτή τη ζωή τρώει την κόλαση. Δηλαδή, όταν λειτουργούν οι πνευματικοί νόμοι, αφαιρείται λίγο από την κόλαση, από τα βάσανα» (Παΐσιος, 1998, σ.105).

Διδάσκοντας, περί αγάπης, ο Όσιος Παΐσιος υπενθυμίζει τον Λόγο του Αββά Ισαάκ ότι «η αγάπη δεν γνωρίζει εντροπή» (Λόγ. ΝΗ΄) και την επεξηγεί, λέγοντας ότι η αγάπη έχει θάρρος, με την καλή έννοια. Έχει ευλάβεια, σεβασμό μέσα της αυτή η αγάπη, νικάει, δηλαδή, τον φόβο (Παΐσιος, 1998, σ.262).

Για την ανάγκη κάθε αρετή να έχει μαζί της την διάκριση και, ερμηνεύοντας τον Λόγο του Αββά Ισαάκ ότι «ο Θεός ως προς την διάκρισιν λογίζεται την αρετήν» (Λόγ. ΝΗ΄), ο Όσιος Παΐσιος αναφέρει: «Κάθε πράξη μας, για να είναι ευάρεστη στον

Θεό, και κάθε αρετή, για να είναι πράγματι αρετή, έχει ανάγκη από διάκριση. Η διάκριση είναι το άλας των αρετών» (Παΐσιος, 2006, σ.308).

Σε Μοναχή, που εξέφρασε την αδυναμία της να κάνει μετάνοιες και να υποβάλλεται σε σωματικό κόπο, ο Όσιος Παΐσιος υπενθύμισε τους Λόγους του Αββά Ισαάκ, που λέει ότι η προσευχή που γίνεται χωρίς σωματικό κόπο είναι έκτρωμα, δεν είναι προσευχή (Λόγ. ΟΣΤ').

Για το ίδιο θέμα, ο Όσιος Παΐσιος πρότεινε στάδια σωματικής άσκησης, κατά την ώρα της προσευχής, όπως την όρθια στάση, το κλείσιμο των γονάτων, την προσευχή σε καθιστή στάση, ακόμη και ξαπλωμένος, με τον νου στραμμένο στον Θεό, τονίζοντας ότι αυτή η διδασκαλία προέρχεται από τον Αββά Ισαάκ (Παΐσιος, 2012, σ.172). Οι σχετικές αναφορές υπάρχουν σε πολλούς λόγους του Σύρου Ασκητού (Λόγ. ΚΗ', ΚΘ', ΝΗ').

Ο Όσιος Παΐσιος ερμηνεύει και την ρήση του Αββά Ισαάκ «Καρδιά ελεήμων είναι καύσις καρδίας υπέρ πάσης της κτίσεως...» (Λόγ. ΠΑ') και λέγει, χαρακτηριστικά: «Ναι, έτσι είναι. "Καύσις καρδίας" και υπέρ των ζώων αλλά και υπέρ των δαιμονων ακόμη» (Παΐσιος, 2006, σ.232). Αναλυτικά, μάλιστα, εξηγεί ότι η υπερχειλίση της αγάπης φτάνει στα ζώα και όλη την κτίση και γίνεται αντιληπτή από τα ζώα, που προσαρμόζουν τη συμπεριφορά τους απέναντι σε αυτόν που τα αγαπά.

Σε συζήτηση, σχετική με τα πάθη και την κατάσταση της απάθειας, μία Μοναχή ρώτησε τον Όσιο Παΐσιο: «Γέροντα, ο Αββάς Ισαάκ λέει: "Απάθεια είναι, όχι το να μην αισθάνεται κανείς τα πάθη, αλλά το να μη δέχεται αυτά" (Λόγ. ΠΑ'). Μπορεί και ο απαθής να έχει προσβολή από τα πάθη;». Και ο Αγιορείτης Ασκητής απάντησε: «Μπορεί. Αλλά ό, τι και να του πετάξει ο διάβολος, καίγεται από τη θεία φλόγα, που έχει ανάψει μέσα του. Ο διάβολος δεν παύει να προσβάλλει τον άνθρωπο, αλλά, όταν ο άνθρωπος δεν δέχεται τις προσβολές του εχθρού, τότε, καθαρίζει η καρδιά του και κατοικεί πια μέσα του ο Χριστός» (Παΐσιος, 2006, σ.33).

Ζητήθηκε, άλλη φορά, από τον Όσιο Παΐσιο να ερμηνεύσει την ρήση του Σύρου Αββά ότι «ο ταπεινόφρων, όταν παρίσταται ενώπιον του Θεού, δεν θέλει τολμήσει να προσευχηθεί» (Λόγ. ΠΑ'). Και εκείνος απάντησε: «Αισθάνεται τον εαυτό του ανάξιο να προσευχηθεί, να συνομιλήσει με τον Θεό. Του αρκεί αυτό, το ότι παρίσταται ενώπιον του Θεού» (Παΐσιος, 2012, σ.247).

Σε ερώτημα Μοναχής, για επεξήγηση της διδασκαλίας του Αββά Ισαάκ, για τα είδη των δακρύων (Λόγ. ΠΕ'), ο Όσιος Παΐσιος διακρίνει τα δάκρυα σε δύο κατηγορίες: Τα δάκρυα μετανοίας, που είναι τα αρχικά και τα δάκρυα ευγνωμοσύνης και δοξολογίας, που είναι τα δάκρυα αγαλλιάσεως (Παΐσιος, 2012, σ.239).

Μεταξύ των χωρίων, από τη διδασκαλία του Αββά Ισαάκ, που ζητήθηκε ερμηνευτική προσέγγιση, από τον Όσιο Παΐσιο συγκαταλέγονται και τρία, που παραπέμπουν, όχι στους Ασκητικούς Λόγους, αλλά στην τέταρτη από τις Επιστολές του Αββά Ισαάκ. Η Μοναχή, στην πρώτη από αυτές τις περιπτώσεις, ρωτάει: «Γέροντα, ο Αββάς Ισαάκ γράφει: "Εάν αγαπάς την καθαρότητα, εισελθών έργασαι εν τη αμπέλω της καρδίας σου, εκρίζωσον εκ της ψυχής σου τα πάθη, έργασαι μη γνώναι κακίαν ανθρώπου"» (Επιστολή Δ'). Και ο αγιορείτης Όσιος δίνει την εξής ερμηνεία: «Εννοεί να στραφείς στον εαυτό σου και να κάνεις δουλειά στον εαυτό σου. Οι Άγιοι πώς αγίασαν; Είχαν στραφεί στον εαυτό τους και έβλεπαν μόνο τα δικά τους πάθη» (Παΐσιος, 2006, σ.110).

Περαιτέρω ο Όσιος Παΐσιος αναλύει την αξία των πνευματικών εργασιών της αυτοκριτικής και της αυτομεμψίας, που καθαρίζουν την πνευματική όραση των αγωνιστών και οδηγούν στην κάθαρση και την πνευματική υγεία των ματιών της ψυχής.

Ερμηνεύοντας το ερώτημα του Αββά Ισαάκ: «Πως ζητάς να αγαπήσεις τον Θεό, ενώ δεν έχεις καθαρισθεί από τα πάθη;» (Επιστολή Δ'), ο Όσιος Παΐσιος λέει ότι η εργασία κάθαρσης από τα πάθη και αγάπης προς τον Θεό γίνονται παράλληλα. Εάν, όμως, κάποιος αδιαφορεί για τα πάθη του και ζητά στην προσευχή του να αγαπήσει τον Θεό, αυτός έχει αναίδεια (Παΐσιος, 2012, σ.122).

Σε άλλη ερώτηση Μοναχής, σχετικά με τη διδασκαλία του Αββά Ισαάκ ότι νικάμε τα πάθη «διά της ταπεινώσεως και όχι διά της περιφρονήσεως» (Επιστολή Δ'), ο Όσιος απαντά: «Η περιφρόνηση ενός πάθους έχει υπερηφάνεια, αυτοπεποίθηση και, το χειρότερο, δικαιολογία. Δικαιολογείς δηλαδή τον εαυτό σου και δεν δέχεσαι το πάθος σου. Είναι σαν να λες, «δεν είναι δικό μου αυτό το πάθος, δεν έχει σχέση με μένα» και δεν αγωνίζεσαι να απαλλαγείς από αυτό» (Παΐσιος, 2001, σ.38).

7. Η επίδραση του Αββά Ισαάκ του Σύρου στην Ασκητική ζωή του Οσίου Παΐσιου του Αγιορείτου

Η επίδραση του Αββά Ισαάκ του Σύρου στον Όσιο Παΐσιο, τον Αγιορείτη δεν εντοπίζεται μόνο στη διδασκαλία του δεύτερου αλλά και στον τρόπο της Ασκητικής ζωής και της καθημερινής πρακτικής του.

Ο Βιογράφος του Οσίου Παΐσιου, Ιερομόναχος Ισαάκ, ο Λιβανέζος, που διατηρούσε στενή πνευματική σχέση με τον Όσιο Παΐσιο, υπήρξε βαθύς μελετητής του Αββά Ισαάκ του Σύρου. Έλαβε το μεγάλο και αγγελικό σχήμα των Μοναχών από τον Όσιο Παΐσιο και το όνομα Ισαάκ προς τιμήν του Αββά Ισαάκ του Σύρου.

Το Κελλί της Αναστάσεως του Κυρίου, στην Καψάλα του Αγίου Όρους, όπου έζησε ο Ιερομόναχος Ισαάκ, εξέδωσε την Ακολουθία του Αββά Ισαάκ, ποιήμα του Υμνογράφου Γέροντος Γερασίμου Μικραγιαννανίτου, ενώ ο π. Ισαάκ μετέφρασε, στα αραβικά, τους Λόγους του Αββά Ισαάκ του Σύρου, μετάφραση που κυκλοφόρησε το 1983 (Μιλχίμ, 2021).

Στον εκτενή και πλήρη βίο του Οσίου Παΐσιου, του Αγιορείτου, που συνέγραψε ο Ιερομόναχος Ισαάκ (2019) περιγράφει τα γνωρίσματα της Ασκητικής Πρακτικής του Οσίου και εντοπίζει πολλά στοιχεία, που φανερώνουν την πνευματική συγγένεια του Αγιορείτη Ασκητή, με τον Αββά Ισαάκ, ενώ παραπέμπει και σε συγκεκριμένα σημεία της διδασκαλίας του Σύρου Ασκητού, για να δηλώσει αυτή την σχέση.

Στην παρούσα μελέτη εξετάζονται και αναλύονται τα γνωρίσματα αυτά της Ασκητικής Πράξης του Οσίου Παΐσιου, που ο Βιογράφος του έχει καταγράψει, συνδυάζοντάς τα με αναφορές στην διδασκαλία του Αββά Ισαάκ του Σύρου. Οι σχετικές αναφορές ταξινομήθηκαν, αναλύθηκαν και παρουσιάζονται, ανά ομάδες, σύμφωνα με τη θεματική στην οποία αφορούν.

Για την ταπείνωση και την αποφυγή της κενοδοξίας ο Ιερομόναχος Ισαάκ αναφέρει ότι ο Όσιος Παΐσιος δεν πίστευε στους επαίνους, ούτε γλυκαινόταν από την ψεύτικη δόξα των ανθρώπων, γι' αυτό και δεν βλάφθηκε (Ισαάκ, 2019, σ.409 · Λόγ. ΜΓ'). Μάλιστα, δίδασκε ότι η γνώση του εαυτού μας οδηγεί στην ταπείνωση (Ισαάκ, 2019, σ.411), όπως ο Αββάς Ισαάκ ονομάζει την αυτογνωσία, ρίζα και αρχή κάθε αγαθοσύνης (Λόγ. ΚΑ').

Στην περίπτωση ενός Μοναχού, που απέτρεπε τους προσκυνητές από επισκέψεις στον όσιο Παΐσιο και τον κατηγορούσε, ο Βιογράφος του λέει ότι ο Γέροντας δεν στεναχωριόταν ούτε ζητούσε εξηγήσεις, αλλά δεχόταν αυτές τις κατηγορίες περισσότερο από τους επαίνους. Κατά τον λόγο του Αββά Ισαάκ «Της ταπεινώσεως η τελειότης εστί το φέρειν μετά χαράς τας ψευδείς κατηγορίας» (Λόγ. ΝΣΤ' Ισαάκ, 2019, σ.411).

Τη σημασία που έδινε στη μετάνοια ο Όσιος Παΐσιος, επισημαίνει ο Βιογράφος του, εκτός των άλλων, και από το γεγονός ότι στο Καλύβι του, στη Σκήτη των Ιβήρων, είχε γράψει με μολύβι στον τοίχο ένα απόφθεγμα, μια, ελαφρώς παραλλαγμένη εκδοχή Λόγου, του Αββά Ισαάκ: «Και ποια μελέτη υπάρχει ανωτέρα της μελέτης του κλαυθμού; Και ευκαιρεί ο Μοναχός από τον κλαυθμόν;» (Λόγ. ΠΕ΄· Ισαάκ, 2019, σ.416).

Η Ασκητική Πρακτική του Οσίου Παΐσιου να κοιμάται, έχοντας για μαξιλάρι ένα κούτσουρο και για στρώμα τις σανίδες, προερχόταν, σύμφωνα με τον Βιογράφο του, από την εφαρμογή, στην πράξη, της Διδαχής του Αββά Ισαάκ ότι «προ πασών των αρετών, η της αναπαύσεως καταφρόνησις» (Λόγ. ΟΑ΄), επειδή «η ανάπαυσις τρέφει και αύξει τα πάθη» (Λογ. ΚΖ΄· Ισαάκ, 2019, σ.436). Ο Όσιος Παΐσιος έψεγε τη σύγχρονη νοοτροπία, που ζητά τα εύκολα και αποφεύγει τον σωματικό κόπο. Συμβούλευε να προσέχουν οι Μοναχοί να μην αποκτήσουν αυτό το πνεύμα, που υπάρχει στον κόσμο, καθώς ο Αββάς Ισαάκ λέει ότι «το χωρίς κόπον γενόμενον έργον, η δικαιοσύνη εστί των κοσμικών» (Λόγ. ΙΣΤ΄· Ισαάκ, 2019, σ.440). Ο Βιογράφος του Οσίου Παΐσιου περιγράφει τον Ασκητικό του ζήλο, ακόμη κι όταν οι σωματικές δυνάμεις του τον εγκατέλειψαν, με τα λόγια του Αββά Ισαάκ από τον ΛΞ΄ Λόγο (Ισαάκ, 2019, σ.360).

Διδάσκοντας για τη Θεία Πρόνοια, ο Όσιος Παΐσιος έλεγε ότι, στην αρχή, για να μας δοκιμάσει ο Θεός, μας αφήνει λίγο και να κρωύσουμε και να αρρωστήσουμε, διότι, όπως ο Αββάς Ισαάκ σημειώνει, «εκτός των πειρασμών, η πρόνοια του Θεού ουχ οράται» (Ισαάκ, 2019, σ.472). Αλλά και η διδασκαλία του Οσίου Παΐσιου ότι «για να έρθει η θεία παρηγοριά, πρέπει πρώτα να λείψουν οι ψεύτικες παρηγορίες» ήταν ταυτόσημη με την εμπειρική διδασκαλία του Σύρου Αββά ότι «ο πτωχεύων εκ των κοσμικών πραγμάτων, πλουτίσει εν τω Θεώ» (Λόγ. ΜΓ΄· Ισαάκ, 2019, σ.720). Η αυστηρή στάση του Οσίου Παΐσιου εναντίον του κοσμικού πνεύματος, του κοσμικού τρόπου ζωής αλλά και της κοσμικής αντιμετώπισεως των πραγμάτων, προερχόταν, κατά τον Βιογράφο του, από την υιοθέτηση σύνολης της Πατερικής παράδοσης αλλά και της αντίληψης του Αββά Ισαάκ, που αποτρέπει τους Μοναχούς από τα κοσμικά πράγματα, λέγοντας: «Μη αγαπήσης τη ση ψυχή τι των κοσμικών» (Λόγ. Ζ΄· Ισαάκ, 2019, σ.712).

Ο Όσιος Παΐσιος έδινε μεγάλη σημασία στην ησυχία, αλλά, κυρίως, στην εργασία των έργων της ησυχίας (Ισαάκ, 2019, σ.499), καθώς ο Αββάς Ισαάκ, ο κατεξοχήν Ησυχαστής Άγιος γράφει: «Η ησυχία ακρότης εστί της τελειότητος» (Λόγ. ΚΓ΄) και «το τίμιον έργον αυτής γίνεται λιμήν των μυστηρίων» (Επιστολή Γ΄).

Κύριο έργο του Ησυχαστή είναι η προσευχή, κατά τον Όσιο Παΐσιο (Ισαάκ, 2019, σ.500), καθώς και ο Αββάς Ισαάκ λέγει: «Το περιεκτικόν έργον της ησυχίας εστί η διαμονή της προσευχής» (Λόγ. ΠΕ΄).

Ο Βιογράφος του Οσίου Παΐσιου αναφέρει την απόκτηση της προσευχής, ως τον κυριότερο αγώνα της ζωής του (Ισαάκ, 2019, σ.509), αφού και ο Αββάς Ισαάκ θεωρεί ότι είναι «μακάριος, όστις πάσας τας σωματικές πράξεις μετέτρεψεν εις τον κόπον της προσευχής» (Λόγ. ΚΓ΄). Σε νέο Μοναχό, μάλιστα, ο Όσιος Παΐσιος είχε αποκαλύψει ότι στην ηλικία του, όταν ήταν νέος, είχε κάθε βράδυ πανηγύρι, δηλαδή νυχτερινή προσευχή (Ισαάκ, 2019, σ.516), την οποία ο Αββάς Ισαάκ ονομάζει «εργασία τρυφής η εν νυξίν διηνεκής αγρυπνία» (Επιστολή Γ΄).

Στους επισκέπτες, ο Όσιος Παΐσιος απαντούσε στα χιλιάδες ερωτήματα, με τρόπο πνευματικό. Σύμφωνα με τον Βιογράφο του, παρακολουθούσε τον συνομιλητή του με προσοχή, προσβλέποντας βαθειά στα μάτια του, με το διαπεραστικό του βλέμμα και, συγχρόνως, ευχόταν νοερώς. Έτσι, «ελάλει τα υπό της χάριτος χορηγούμενα

αυτώ», καθώς, λέγει ο Αββάς Ισαάκ (Λόγ. ΟΣΤ΄· Ισαάκ, 2019, σ.588). Μολονότι δεχόταν πολλούς προσκυνητές, επειδή είχε αποκτήσει τη νοερά ησυχία, έφθασε στην κατάσταση, που περιγράφει ο Αββάς Ισαάκ, λέγοντας «φίλος γενού πάσιν ανθρώποις και μόνος γενού εν τη διανοία σου» (Λόγ. ΝΗ΄·Ισαάκ, 2019, σ.497).

8. Συμπεράσματα

Αδιαμφισβήτητη είναι η στενή πνευματική σχέση, που συνδέει τον Όσιο Παΐσιο, τον Αγιορείτη με τον Αββά Ισαάκ, τον Σύρο. Τη σχέση αυτή κατέδειξε και η παρούσα μελέτη, που επικεντρώθηκε στις ρητές αναφορές του Αγιορείτη Οσίου, στον Σύρο Ασκητή Άγιο. Ωστόσο, μία εκτενέστερη παράλληλη έρευνα, σε βάθος των βιογραφικών στοιχείων αλλά και των διδασχών και των συγγραμμάτων των δύο Αγίων, είναι δυνατόν να καταδείξει, περαιτέρω, την πνευματική τους συγγένεια και συνέχεια, έργο που εκφεύγει μεν των δυνατοτήτων της παρούσας σύντομης ερευνητικής μελέτης, αποτελεί, ωστόσο, πεδίο, που παραμένει ανοιχτό στην επιστημονική έρευνα.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Ζήσης, Θ. Πρωτοπρ. (1990). *Αββάς Ισαάκ ο Σύρος (ανάτυπον)*. Θεσσαλονίκη: Επιστημονική Επετηρίδα Θεολογικής Σχολής.
- Ισαάκ ο Σύρος (1976). *Άπαντα τα Ασκητικά*. Αθήνα: Σπανός.
- Ισαάκ, Ιερομ. (2019). *Βίος Οσίου Παΐσιου του Αγιορείτου*. Άγιον Όρος.
- Καλλιντέρης, Δ. (1997). Πάθη και Απάθεια κατά τη διδασκαλία του Αββά Ισαάκ του Σύρου. Θεσσαλονίκη: Βρυέννιος.
- Μιλχίμ Αλ Χαουρανί, Πρεσβ. (2021). *Ο πατήρ Ισαάκ (Ατάλλα)*. Ανακτήθηκε 27 Φεβρουαρίου 2022 από <https://gr.pravoslavie.ru/140807.html> .
- Παΐσιος, Όσ. (1975). *Ο Άγιος Αρσένιος ο Καππαδόκης*. Σουρωτή Θεσσαλονίκης: Ιερόν Ησυχαστήριον Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος.
- Παΐσιος, Όσ. (1986). *Ο Γέρον Χατζη-Γιώργης, ο Αθωνίτης*. Σουρωτή Θεσσαλονίκης: Ιερόν Ησυχαστήριον Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος.
- Παΐσιος, Όσ. (1993). *Αγιορείται Πατέρες και αγιορείτικα*. Σουρωτή Θεσσαλονίκης: Ιερόν Ησυχαστήριον Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος.
- Παΐσιος, Όσ. (1994). *Επιστολές*. Σουρωτή Θεσσαλονίκης: Ιερόν Ησυχαστήριον Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος.
- Παΐσιος, Όσ. (1998). *Λόγοι Α΄ - Με πόνο και αγάπη για τον σύγχρονο άνθρωπο*. Σουρωτή Θεσσαλονίκης: Ιερόν Ησυχαστήριον Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος.

- Παΐσιος, Όσ. (1999). *Λόγοι Β' - Πνευματική Αφύπνιση*. Σουρωτή Θεσσαλονίκης: Ιερόν Ησυχαστήριο Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος.
- Παΐσιος, Όσ. (2001). *Λόγοι Γ' - Πνευματικός Αγώνας*. Σουρωτή Θεσσαλονίκης: Ιερόν Ησυχαστήριο Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος.
- Παΐσιος, Όσ. (2002). *Λόγοι Δ' - Οικογενειακή Ζωή*. Σουρωτή Θεσσαλονίκης: Ιερόν Ησυχαστήριο Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος.
- Παΐσιος, Όσ. (2006). *Λόγοι Ε' - Πάθη και Αρετές*. Σουρωτή Θεσσαλονίκης: Ιερόν Ησυχαστήριο Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος.
- Παΐσιος, Όσ. (2012). *Λόγοι ΣΤ' - Περί Προσευχής*. Σουρωτή Θεσσαλονίκης: Ιερόν Ησυχαστήριο Ευαγγελιστής Ιωάννης ο Θεολόγος.
- Τάτσης, Δ. Πρεσβ. (1995). *Ο Γέροντας Παΐσιος. Βιογραφικά στοιχεία - Διδαχές - Επιστολές - Περιστατικά - Κείμενα*. Κόνιτσα: Αυτοέκδοση.
- Τάτσης, Ι. (2021). *Η διδασκαλία του Οσίου Ισαάκ του Σύρου για την προσευχή*. Ιωάννινα: Bookstars.
- Φωτόπουλος, Ι., Πρωτ. (2010), *Αββάς Ισαάκ ο Σύρος. Ο αδικημένος άγιος*. Αθήνα: Τήνος